

ماهنامه علمی - اطلاع رسانی

دانش مستدیس

سال اول، شماره نهم، خرداد ۱۳۹۸

قسم به خدای کعبه رستگار شدم

الذکر العزیز

ماهنامه علمی - اطلاع رسانی

دانش مستدام

شماره پروانه انتشار وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی: ۸۱۹۷۰
سال اول، شماره نهم، خرداد ۱۳۹۸

مسئولیت محتوای مطالب نشریه بر عهده نویسندگان است.
نشریه در پذیرش و ویرایش مطالب، آزاد است.
نقل مطالب با ذکر منبع و حفظ حقوق مادی و معنوی نویسندگان مجاز است.

صاحب امتیاز: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی قم
مدیر مسئول: دکتر ابوالفضل ایرانی خواه
سرمدیر: دکتر اکرم حیدری
امور اجرایی: محمد سالم
ویراستاری، طراحی و صفحه آرایی: فاطمه سادات حسینی

ماهنامه «دانش سلامت و دین»، ضمن استقبال از نقدها و پیشنهادها، شمه، آمادگی دارد مطالب ارسالی را منتشر نماید.

سخن آغازین

۳ شرح فرآزی از دعای ابوحمزه ثمالی به روایت آیت الله جوادی آملی **رحمته**.....

سلامت در قرآن

۵ روزه و رمضان در قرآن.....
احمد مشکوری

سلامت در احادیث

۷ واژه صحت در بیان روایات.....
مرتضی حیدری

فقه سلامت

۹ احکام برخی موضوعات پزشکی در ماه مبارک رمضان.....
محمد مهری لبقوان

اخلاق سلامت

۱۳ امانت، آه امانت!.....
محسن رضایی آدریانی

۱۵ تحلیل اخلاقی موارد.....
محمد پرورش مسعود، حمید آسایش

فلسفه سلامت

۱۷ پارادایم‌های پزشکی.....
صادق یوسفی

معرفی کتاب

۱۸ ماه مبارک رمضان، مکتب عالی تربیت اخلاق.....

زلال سلامت

۱۹ آنکه از فرط گنه ناله کند زار کجاست؟.....

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اذْعُونِي اسْتَجِبْ لَكُمْ (١)

برای اجابت نیایش و دعا شرائطی است که آن عناصر محوری چهارگانه را وجود مبارک امام سجاد در ضمن دعا بازگو می کند.

شرح فرازی از دعای ابوحمزه ثمالی به روایت آیت الله جوادی املی رحمته الله

سخن اولین

راه‌های باز مجاز است.

«وَأَبْوَابُ الدُّعَاءِ إِلَيْكَ لِلصَّارِحِينَ مَفْتُوحَةٌ»، درهای دعا هم باز است.

پس از این طرف که عنصر اول است هیچ مانعی نیست، راه باز است و تشنگان می توانند سیراب بشوند و می توانند از فضل الهی کمک بگیرند و درهای دعا به سوی نیایش کردن باز است. اینها عنصر اول‌اند. عنصر دوم:

«وَأَعْلَمُ أَنَّكَ لِلرَّاجِحِينَ بِمَوْضِعِ اجَابَةِهِ وَ لِلْمَهْلُوفِينَ بِمَرَصِدِ اجَابَتِهِ وَ أَنَّ فِي اللَّهْفِ إِلَى جُودِكَ وَ الرِّضَاءِ بِقَضَائِكَ عَوْضًا مِنْ مَنَعِ الْبَاخِلِينَ وَ مَنَدُوخَةً عَمَّا فِي أَيْدِي الْمُسْتَثَائِرِينَ».

پروردگارا! من می دانم تو برای امیدواران موضع کافی و رسانی هستی. کسی که ملحوف است و رنج دیده و داغ دیده و آفت زده و آسیب دیده و مانند آن است، مثلّهف است و غمگین، تو می توانی مشکل او را حل کنی. اغاثه کنی. نیازهای او را برطرف کنی. و اگر کسی تأثرش را و افسوسش را و غم و اندوهش را به جود و کرم و رضا و قضای تو واگذار کند، عوض منع باخلین را دریافت می کند. عذمای دارند و عطا نمی کنند. بخیل می ورزند. عوض بخیل آنها، جود و کرم تو جبران می کند.

«وَ مَنَدُوخَةً عَمَّا فِي أَيْدِي الْمُسْتَثَائِرِينَ» بعضی اهل یتار نیستند. اهل استثنائند. نه تنها دیگران را بر خود مقدم نمی دارند، بلکه می کوشند خود را بر دیگران مقدم بدانند. در دستگاه مستأثران جز تنگ نظری و تنگنایی چیز دیگر نیست. و اما در دستگاه جود و کرم تو مندوح است، سعه است، گشایش است. یعنی اگر تنگنای تنگ نظران جا برای رفتن نیازمندان نمی گذارد، وسعت رحمت تو جا برای محتاجان تأمین می کند.

«وَ أَنَّ الرَّاجِلَ إِلَيْكَ قَرِيبَ الْمَسَافَةِ وَ أَنَّكَ لَا تَحْتَجِبُ عَنْ خَلْقِكَ إِلَّا أَنْ تَحْجِبَهُمُ الْأَعْمَالُ السَّيِّئَةُ دُونَكَ». این دو تا جمله از جملات کلیدی است که تا پایان این دعای نورانی چندین بار در محور این بحث‌های کلیدی مطالبی به عرضتان خواهد رسید که اگر کسی خواست به طرف ذات اقدس إله سفر کند، به اصطلاح سفر من الخلق إلى الحق را طی کند، گرچه وجود

عنصر اول آن است که راه، برای رفتن باز باشد؛ بسته نباشد. نه تنها برای یک نفر یا یک میلیون نفر، راه برای اولین و آخرین باز باشد. یعنی راه باید بی کران تا بی کران باشد. تا کسی در این راه احساس مزاحمت نکند.

دومین شرط آن است که آن مرجع نهائی و مقصد، که سالکان کوی او به او رسیده‌اند، توان اجابت خواسته‌های همه و همه خواسته‌های همه را داشته باشد.

سوم آن که روندگان واجد شرائط باشند. موحدانه راه توحید ناب را طی کنند. در بین راه به غیر خدا تکیه نکنند. برای این که به غیر خدا احدی نیست و نمی شود با راه توحید به غیر خدا مراجعه کرد.

شرط چهارم و عنصر چهارم آن است که آن مرجع نهائی، یعنی ذات اقدس إله دعوت کرده باشد. اگر دعوت نکرده باشد، طی این راه تشریخش نیست.

خاندان عصمت و طهارت فرمودند: اگر کسی بار سنگین گناه روی دوش او نباشد، بخواهد به طرف خدا ارتحال کند، رحلتی به طرف خدا کند، راه دور نیست. «وَ أَنَّ الرَّاجِلَ إِلَيْكَ قَرِيبَ الْمَسَافَةِ». مسافت بسیار نزدیک است. چون یک قدم فاصله است و آن این است که: یک قدم بر خویشتن نه وان دگر در کوی دوست.

وجود مبارک امام سجاد علیه السلام در ضمن دعای سحر این مراحل استجابات را بازگو می کند. عرض می کند:

خدا را شکر می کنیم که راه‌های به طرف او کاملاً باز است. «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحَدَّ سَبِيلَ الْمَطْلَبِ إِلَيْكَ مُشْرَعَةً»، تمام راه‌ها باز است. شریعت باز و گشوده و گشاده است.

«وَ مَنَاهِلَ الرَّجَاءِ إِلَيْكَ مُرَّعَةً». هر کسی به طرف تو امیدوار است. تشنه یک مطلبی است. آن آب خورش، آن کوثرش، آن نهر و بحری که تشنگان را سیراب می کند پر آب است. نهری، بحری بی آب نیست.

«وَ الْإِسْتِغَاثَةَ بِفَضْلِكَ لِمَنْ أُمَّلَكَ مَبَاخِعَ». راه برای کسی که از فضل تو بخواهد کمک بگیرد رواست. ممنوع نیست. رفتن این

مبارک امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: آه «مِنْ قَلْبِ الزَّادِ وَ طُولِ الطَّرِيقِ» (۲)؛ راه طولانی است.

اما همین خاندان عصمت و طهارت فرمودند: اگر کسی بار سنگین گناه روی دوش او نباشد، بخواد به طرف خدا ارتحال کند، رحلتی به طرف خدا کند، راه دور نیست. «وَ أَنَّ الرَّاحِلَ إِلَيْكَ قَرِيبُ الْمَسَافَةِ». مسافت بسیار نزدیک است. چون یک قدم فاصله است و آن این است که: «یک قدم بر خوشن نه و آن دگر در کوی دوست». برای کسی که سالک إلى الله است بیش از یک قدم فاصله نیست. یعنی باید روی خواسته‌های خود پا بگذارد، روی هوی پا بگذارد. وقتی روی هوی پا گذاشت، قدم دوم را در دالان تو حید می‌نهد. «وَ أَنَّ الرَّاحِلَ إِلَيْكَ قَرِيبُ الْمَسَافَةِ وَ أَنْكَ لَا تَحْتَجِبُ عَنْ خَلْقِكَ» یک جمله‌ای است به منزله واسطه العقد این دعای نورانی. و شبیه این جمله هم از وجود مبارک امام کاظم علیه السلام هنگامی که او را برای زندان بغداد می‌بردند، در ماه رجب ایراد کرده است که در بیست و پنجم و بیست و هفتم رجب، مخصوصاً دعای بیست و هفتم رجب که وجود مبارک امام کاظم علیه السلام آن را فرات کردند، همین جمله نورانی هست. پس هیچ حجابی بین خلق و خالق نیست، مگر خود خلق. «وَلَا حِجَابَ بَيْنَكَ وَ بَيْنَ خَلْقِكَ غَيْرَ خَلْقِهِ». و خلق هم به عنوان این که آیت الهی هستند، مخلوق خدا هستند، حاجب نیستند. چون آیت حق، حجاب حق نیست. آنچه حجاب چهره خلق است، همان گناه خلق است. «وَ أَنْكَ لَا تَحْتَجِبُ عَنْ خَلْقِكَ إِلَّا أَنْ تَحْتَجِبَهُنَّ الْأَعْمَالُ السَّيِّئَةُ ذُنُوبُكَ». گناهان بد است که حاجب است و نمی‌گذارد. پس راه باز است. هیچ حجابی هم در کار نیست و این شخص داعی هم بدون حجاب آمده. یعنی اگر گناهی بود توبه کرده است. امری بود، امتثال کرد. نهی بود، اجتناب کرد. نعمتی بود، شکرگزاری کرد. این موانع را برطرف کرد تا این عنصر سوّم را به دست آورد که بعداً عرض می‌کند: «وَ قَدْ قَضَيْتُ إِلَيْكَ بِطَلَبِي وَ تَوَجَّهْتُ إِلَيْكَ بِحَاجَتِي وَ جَعَلْتُ بِكَ اسْتِغَاثَتِي وَ دُعَايَكَ تَوَسَّلِي مِنْ غَيْرِ اسْتِحْقَاقٍ لِاسْتِمَاعِكَ مِنِّي وَ لَا شَيْحَابٍ لِعَفْوِكَ عَنِّي بَلْ لِقَتْنِي بِكَرَمِكَ وَ سَكُونِي إِلَى صِدْقِ وَعْدِكَ وَ لِحَاجَتِي إِلَى الْإِيمَانِ بِتَوْجِيدِكَ وَ يَقِينِي وَ بَعُغْرَتِكَ مِنِّي أَنْ لَا رَبِّي غَيْرُكَ وَلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَ حَدِّدْكَ وَلَا شَرِيكَ لَكَ».

گرچه من استحقاق ندارم، ولی به امید تو آمدم و تو را به عنوان

عالی‌ترین مرجع و تنها مرجع نهائی می‌دانم. این هم شرط سالک.

و آن عنصر چهارم هم این است که تو مرا دعوت کردی. پروردگارا! تو خودت فرمودی: «وَ اسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ (۳)». خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: سؤال کنید. بخوانید و بخوابید! و تو منزّه‌تر از آنی که وعده بدهی و انجام ندهی! دعوت بکنی و نپذیری! راه بگشایی! در را باز بکنی و راه ندهی! این چنین نیست. «اللَّهُمَّ أَنْتَ الْقَائِلُ وَ قَوْلُكَ حَقٌّ وَ وَعْدُهُ صِدْقٌ». خودت فرمودی:

«وَ اسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا. وَ لَيْسَ مِنْ صِفَاتِهِ يَا سَيِّدِي أَنْ تَأْمُرَ بِالسُّؤَالِ وَ تَمْنَعُ الْعَطِيَّةَ وَ أَنْتَ الْمَنَانُ بِالْعَطَايَةِ عَلَى أَهْلِ مَمْلَكَتِكَ. وَ الْعَائِدَةُ عَلَيْهِمْ بِحَسَنٍ رَأْفَتِكَ». خدایا! آنها که از تو درخواستند، آنها را رد نکردی. ما که از تو می‌خواهیم! خدایا! تو که به ما وعده دادی، ما هم که از تو می‌خواهیم. یقیناً ما را رها نمی‌کنی.

در طلوعه دعای افتتاح ماه مبارک رمضان هم هست که: خدایا! «أَذْنْتُ لِي فِي مَسْئَلَتِكَ فَاسْمَعْ يَا سَمِيعُ مَدْحَتِي وَ أَجِبْ يَا رَحِيمُ دَعْوَتِي». خدایا! تو اجازه دادی ما تو را مدح کنیم، سؤال کنیم پس دعای ما، ثای ما، مدح ما، محمّدت ما را گوش بدهی! اینجا هم به عنوان عنصر چهارم ذکر شد. پس راه باز است، مرجع نهائی واجد همه امور است. رونده هم واجد شرط است به امید الهی. چون شرط را خود مقصد نهائی در اختیارش گذاشته و این رونده را و سالک را دعوت کرده است. با چنین اطمینانی و با چنین خلق و خوئی یقیناً دعا مستجاب خواهد بود. امیدواریم

دعای همه شما صائمان الهی مستجاب باشد.
غَفَّرَ اللَّهُ لَنَا وَ لَكُمْ وَ لِكُلِّ مَسْأَلٍ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةً اللَّهُ وَ بَرَكَاتُهُ.

بی نوشت‌ها:

۱- سوره غافر / آیه ۶۰

۲- نهج البلاغه / کلمات قصار ۷۷

۳- سوره نساء / آیه ۳۲

برگرفته از سایت:

<http://www.hajji.com>

سالمت دوری

روزه و رمضان در قرآن

احمد مشکوری

گروه فلسفه و اخلاق سلامت، دانشکده سلامت و دین،

دانشگاه علوم پزشکی قم

a.mashkoori@gmail.com

دستور روزه داری:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ» (بقره/۱۸۳)

ای اهل ایمان! روزه بر شما مقرر شده، همان گونه که بر پیشینیان شما مقرر شد، تا پرهیز کار شوید.

«أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْنَةٌ مِّنْ طَعَامٍ مِّسْكِينٍ فَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ» (بقره/۱۸۴)

(در) روزهایی چند (روزه بگیرد)؛ پس هر که از شما بیمار یا در سفر باشد (به تعداد روزه‌های قضا شده) از روزه‌های دیگر (را) روزه بگیرد؛ و بر آنان که روزه گرفتن طاقت فرساست، طعام دادن به یک نیازمند (به جای هر روز) کفاره آن است و هر که به خواست خودش افزون بر کفاره واجب، بر طعام نیازمند بیفزاید، برایش بهتر است و روزه گرفتن (هر چند دشوار باشد) اگر (فضیلت و ثوابش را) بداندید برای شما بهتر است.

«شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ» (بقره/۱۸۵)

ماه رمضان ماهی است که قرآن در آن نازل شده برای هدایت بشر و برای راهنمایی و امتیاز حق از باطل، پس هر که در ایام ماه رمضان را باید آن را روزه بدارد، و هر که ناخوش یا در سفر باشد (به شماره آنچه روزه خورده است) از ماههای دیگر روزه دارد، که خداوند برای شما حکم را آسان خواسته و تکلیف را مشکل نکرده، و خواسته تا اینکه عدد روزه را تکمیل کرده و خدا را به عظمت یاد کنید که شما را هدایت فرمود، باشد که (از این نعمت بزرگ) سپاسگزار شوید.

نکته‌ها:

«یا ایها الذین آمنوا کتب علیکم الصیام»، مساله وجوب روزه بر مسلمانان را خاطر نشان کرده است. برخی گفته‌اند خطاب «یا ایها الذین آمنوا» می‌خواهد به این امر توجه دهد که با توجه به این که

ماه مبارک رمضان، فرصتی است که خداوند درهای رحمت خود را بر روی بندگان باز کرده و با دعوت آنان به بهره‌مندی از خوان کرم و ضیافت الهی، کرامت و یزهای به آنان عنایت فرموده است. ماهی که درهای دوزخ بسته و شیاطین به زنجیر کشیده می‌شوند. این ماه، ماه نزول قرآن است؛ ماه رحمت الهی و عاقبت و ماه بخشش گناهان است؛ ماه قبولی اعمال و دفع بلاها از بندگان است؛ ماهی است که سرنوشت و آینده کلی هر انسانی در آن تعیین می‌شود. خدای تعالی چنان اهمیت برای این ماه قائل شده که تنها شب قدر را برتر از ۱۰۰۰ ماه دیگر اعلام فرموده است.

از پیامبر اکرم ﷺ نقل شده است: «إِنَّ لِرَبِّكُمْ فِي أَيَّامٍ دَهْرِكُمْ نَفَحَاتٍ أَلْفًا تَعْرَضُوا لَهَا» (۱)

گفت پیغمبر که: نَفَحَاتِ هَای حَق

اند رین ایام می آرد سَبِق

گوش و هُش دارید این اوقات را

در ربایید این چنین نَفَحَاتِ را

نَفَحَه آمد مر شما را دید و رفت

هر که را می خواست جان بخشید و رفت

نَفَحَه دیگر رسید، آگاه باش

تا از این هم و انمانی، خواجه تاش (۲)

از حضرت امام صادق (ع) نقل شده است که ایشان افراد را تشویق به تلاش بیشتر و به زحمت انداختن خود (در جهت خیر) دعوت کرده اند چرا که ماه رمضان، ماه تعیین سرنوشت افراد است. (۳)

چرایی نامگذاری ماه رمضان:

گفته می‌شود که کلمه (رمضان)، از اسماء خداوند است و چون این ماه فضیلت و شرافت دارد، به این نام خوانده شده است. (۴) برخی بر این عقیده‌اند که چون این ماه گناهان را از بین می‌برد، به نام رمضان نامیده شده است. از حضرت ختمی مرتبت ﷺ نقل شده است که: «رمضان بر میض الذنوب»؛ یعنی رمضان، سوزاننده گناهان است و (رمض) به معنای سوزاندن است. (۵)

فضیلت روزه:

«وَالصَّائِمِينَ وَالصَّادِقَاتِ... أَعَدَّ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا» (احزاب/۳۱)

دانشگاه
ماضنه علمی - اطلاع رسانی
سال اول، شماره نهم

خداوند با صابران است؛^۱ در این خصوص از امام صادق علیه السلام نقل شده است که در صورت بروز مشکلات و ناگواری‌ها از روزه برای تقویت روحیه خود استفاده کنید. (۹)

۳- روزه عامل جبران گناه:

در آموزه‌های دینی روزه کفاره و عامل بخشش برخی گناهان و جبران برخی کوتاهی‌ها است. بعنوان نمونه یکی از کفاره‌های قتل خطایی روزه است. این امر نشان دهنده اهمیت روزه و توان بالای آن در جبران خسارت معنوی افراد است. برخی از مواردی که روزه بعنوان جبران خسارت معنوی به شمار آمده است عبارتند از:

- ۱) کفاره در حج (سوره بقره آیه ۱۹۶)
- ۲) کفاره قتل خطایی (سوره نساء آیه ۹۲)
- ۳) کفاره نفوس سوگند (سوره مائده آیه ۸۹)
- ۴) کفاره نهار (سوره مجادله آیه ۴)

و سخن آخر این که:

به با هم نیک بختان چون همایی
نشیند با هزاران ناز، فرصت
گرش دامن رها از دست سازی
کنند از آشیان پرواز، فرصت
رود از دست فرصت زود، دردا
به آسانی نگردد باز، فرصت (۱۰)

پی‌نوشت:

- (۱) میزان الحکمه - محمد محمدی ری شیری - ج ۲ - الصفحة ۱۰۵۱
- (۲) متنی معنوی مولانا جلال الدین بلخی: آیات ۱۹۵۴-۱۹۵۱
- (۳) الکافی شیخ کلینی ج ۴ ص ۶۶
- (۴) صحیفه سجاده‌به شرح دعای ۴۴
- (۵) مراقبت شهر رمضان، محمد محمدی ری شیری ص ۹
- (۶) تفسیر مجمع البیان مرحوم طبرسی ذیل آیه شریفه
- (۷) تفسیر نمونه، محسن قرائنی ج ۱، ص ۴۵۵
- (۸) تفسیر نمونه، محسن قرائنی ج ۱ ص ۴۶۱
- (۹) فضائل الاشهر الاثلاثه، منسوب به شیخ صدوق ص ۱۲۲
- (۱۰) دیوان اشعار قاسم رسا

دارای ایمان هستید، باید هر حکمی را که از ناحیه پروردگارتان می‌آید، بپذیرید؛ هر چند برخلاف میل شما و ناسازگار با عادات شما باشد، اما خطاب مسلمانان با لفظ «ای کسانی که ایمان آورده‌اید» اثر دیگری هم دارد: از حضرت امام صادق علیه السلام نقل شده است که: «لله ما فی النداء ازال تعب العباده والعناء». لذتی که در خطاب (با ایها الذین آمنوا) است، خستگی عبادت را زایل کرده است. (۶)

پس از آن بلافاصله فرمود: «كما كتب علی الذین من قبلکم» و توجه داد که شما مسلمانان نباید از تشریح روزه وحشت کنید و آن را گران بشمارید، این حکم منحصر به شما نبوده، بلکه حکمی است که در اتمهای سابق نیز تشریح شده بود: روزه در میان یهود و نصاری معمول بوده است و هنگام مواجه شدن با ناگواری‌ها روزه می‌گرفتند. (۷)

(علیکم تتقون یعنی علاوه بر اینکه حاصل عمل به این دستور، رسیدن به تقوا است و فایده تقوا به خود شما می‌رسد؛ این عمل عملی است که در ایام معدودی انجام می‌شود (ایام معدودات). وصف (معدودات) دلالت بر ناچیز بودن و قابل تحمل بودن ایام دارد. چنانچه همین وصف در آیه «و شروه بثمان بخص دراهم معدوده» بیان می‌دارد که حضرت یوسف علیه السلام را به چند درهم ناچیز و کم مقدار خریدند.

علاوه بر اینکه در تشریح این حکم، رعایت اشخاص ناتوان شده است و اینگونه افراد باید به جای روزه فدیة بدهند، آنهم فدیة مختصری در حد طعام یک مسکین.

«و ان تصوموا خیر لکم»: روزه داشتن برای شما بهتر است؛ یعنی تا قدرت دارید ماه رمضان را روزه بگیرید. (۸) با این بیان، خدای متعال رحمت خود را متجلی ساخته است تا مؤمنان با علاقه و عشق و محبت به این وظیفه الهی بپردازند.

آثار روزه در قرآن:

۱- تقوی

قرآن کریم در آیه ۱۸۳ سوره بقره چنین می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ»؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، روزه بر شما نوشته شده، همان گونه که بر انسانهای پیش از شما نوشته شد [واجب شد] تا شاید پرهیزگار شوید.

۲- تقویت روح انسان

قرآن کریم در آیه ۱۵۳ بقره می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ»؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از روزه و نماز کمک بگیرید؛ بدرستی که

* ماه رمضان، ماه تعیین سرنوشت افراد است.

سالمات در احادیث

واژه صحت در بیان روایات

مرتضی خیبردی
دانشکده سلامت و دین، دانشگاه علوم پزشکی قم
mortzeahedari.mh@gmail.com

در دو شماره پیش، دو واژه عافیت و سلامت در بیان معصومین علیهم السلام مورد توجه قرار گرفت و در این شماره، برخی از روایات حاوی لفظ «صحت» ذکر می گردد.

... وَ الْجُوعُ إِدَامٌ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ غَدَاةٌ لِلرُّوحِ وَ طَعَامٌ لِلْقَلْبِ وَ صِحَّةٌ لِلْبَدَنِ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وآله مَا مَلَأَ ابْنَ آدَمَ وَعَاءٌ أَسْرَءُ مِنْ بَطْنِهِ (مصباح الشريعة ص ۷۷)

... وَ لَا تَعْجِبْ مِنْ نَفْسِكَ فَرَبَّمَا اغْتَرَزَتْ بِمَالِكَ وَ صِحَّةِ جَسْمِكَ لَعَلَّكَ أَنْ تَقْبَلِي (مصباح الشريعة ص ۱۴۲)

... وَ قَالَ اللَّهُ وَ عَزَّتِي لَا أُخْرِجُ لِي عَبْدًا مِنَ الدُّنْيَا وَ أُرِيدُ عَذَابَهُ إِلَّا اسْتَوْفَيْتَهُ كُلَّ حَسَنَةٍ لَهُ إِمَّا بِالسَّعَةِ فِي رِزْقِهِ أَوْ بِالصَّحَّةِ فِي جَسَدِهِ وَ إِمَّا بِأَمْنٍ أُدْخِلُهُ عَلَيْهِ فَإِنْ بَقِيَ عَلَيْهِ شَيْءٌ هَوَّنْتُ عَلَيْهِ الْمَوْتَ.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِنْ مِنْ عِبَادِي الْمُؤْمِنِينَ عِبَادًا لَا يَضِلُّونَ لَهُمْ أَمْرٌ دِينَهُمْ إِلَّا بِالْغَنَى وَ السَّعَةِ وَ الصَّحَّةِ فِي الْبَدَنِ فَأَبْلَوْهُمْ بِالْغَنَى وَ السَّعَةِ وَ صِحَّةِ الْبَدَنِ فَيَضِلُّونَ عَلَيْهِمْ أَمْرٌ دِينَهُمْ (کافی ج ۲ ص ۶۰)

سَلَامَةُ الدِّينِ وَ صِحَّةُ الْبَدَنِ خَيْرٌ مِنْ زِينَةِ الدُّنْيَا حَسْبُ. (محاسن ج ۱ ص ۲۱۹) و به تعبیر دیگر در کافی: سَلَامَةُ الدِّينِ وَ صِحَّةُ الْبَدَنِ خَيْرٌ مِنَ الْمَالِ وَ الْمَالِ زِينَةٌ مِنَ زِينَةِ الدُّنْيَا حَسَنَةً. (کافی ج ۲ ص ۱۱۶)

خَمْسٌ مِنْ لَمْ تَكُنْ فِيهِ لَمْ يَتَّهِنَ بِالْعَيْشِ: الصَّحَّةُ وَ الْأَمْنُ وَ الْغَنَى وَ الْقِنَاعَةُ وَ الْإِنْسَانُ الْمَوَافِقُ. (بحار، ج ۸۱ ص ۱۷۲)

التَّعَبُّ فِي الدُّنْيَا الْأَمْنُ وَ صِحَّةُ الْجَسْمِ، وَ تَمَامُ التَّعَمُّ فِي الْآخِرَةِ دُخُولُ الْجَنَّةِ. (بحار، ج ۸۱ ص ۱۷۲)

آن حضرت در توجیه مفصل نیز در بیان گریه اطفال، می فرماید:

وَ الْبُكَاءُ يُبْسِلُ تِلْكَ الرَّطْبِيَّةَ مِنْ رُءُوسِهِمْ فَيَعْبِقُهُمْ ذَلِكَ الصَّحَّةُ فِي أَبْدَانِهِمْ وَ السَّلَامَةَ فِي أَبْصَارِهِمْ

احادیث زیر نیز از امام علی صلى الله عليه وآله مؤید موارد ذکر شده می باشند:

الصَّحَّةُ لَا يَعْرِفُ قَدْرَهَا إِلَّا الْعَرَضِيُّ. (مواظع عددیه، ص ۱۲۷)

بِصِحَّةِ الْمِرْجَاحِ تَوْجَدُ لَدَةَ الطَّعْمِ. (فهرست غره، ص ۱۹۹)

مروری بر پاره‌ای از روایات، نشان می دهد واژه صحت در مقایسه با دو واژه سلامت و عافیت، ارتباط نزدیک تری با سلامت با تعریف متداول آن دارد که ناظر بر جنبه‌های جسمانی سلامت است. همچنان که در حدیث معروف «صوموا تصحوا» نیز به رابطه روزهداری با سلامت جسم اشاره شده است، احادیث فراوانی در این زمینه وجود دارند. امام سجاده صلى الله عليه وآله در دو فراز از ادعیه خویش، صحت را در مقابل الفاظ علت و سقم به کار می برند:

فَمَا أُدْرِي، يَا إِلَهِي، أَيُّ الْحَالَيْنِ أَحَقُّ بِالشُّكْرِ لَكَ، وَ أَيُّ الْوَقْتَيْنِ أَوْلَى بِالْحَمْدِ لَكَ؛ أَوْ قَتَّ الصَّحَّةُ... أَمْ وَقَتَّ الْعَمَلُ الَّتِي مُحَصَّنَتِي بِهَا (صحیفه سجاده: ۱۵). اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ ارْزُقْنِي الْحَيَّ عِنْدَ تَقْصِيرِي فِي الشُّكْرِ لَكَ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فِي الْيُسْرِ وَ الْعُسْرِ وَ الصَّحَّةِ وَ السَّقَمِ (صحیفه سجاده: ۲۰)

در احادیث زیر از امام صادق صلى الله عليه وآله نیز، صحت در مقابل سقم و مرض آمده است: قَالَ الصَّادِقُ صلى الله عليه وآله: خُدَّ لِنَفْسِكَ مِنْ نَفْسِكَ خُدَّ مِنْهَا فِي الصَّحَّةِ قَبْلَ السَّقَمِ وَ فِي الْقُوَّةِ قَبْلَ الضَّعْفِ وَ فِي الْحَيَاةِ قَبْلَ الْمَمَاتِ. (کافی ج ۲ ص ۴۵۵). لَا يَسْتَحَيُّ عَبْدٌ حَقِيقَةَ الْإِيمَانِ حَتَّى يَكُونَ الْمَوْتُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الْحَيَاةِ وَ يَكُونَ الْمَرَضُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الصَّحَّةِ وَ يَكُونَ الْفَقْرُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الْغِنَى... (کافی ج ۸ ص ۲۵۳). مَنْ زَارَ أَخَاهُ فِي اللَّهِ فِي مَرَضٍ أَوْ صِحَّةٍ لَا يَأْتِيهِ خَدَاعًا وَ لَا اسْتِثْدَالَ وَ كَلَّ اللَّهُ بِهِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يُبَادُونَ فِي قَفَاهُ أَنْ طَلَبَتْ وَ طَابَتْ لَكَ الْجَنَّةُ فَأَنْتُمْ رُؤَاؤُ اللَّهِ وَ أَنْتُمْ وَ قَدَّ الرَّحْمَنُ حَتَّى يَأْتِيَ مِزْلَهُ (کافی ج ۲ ص ۱۷۷)

در احادیث زیر از امام صادق صلى الله عليه وآله نیز، واژه صحت مقارن وازگانی همچون جسم، بدن و جسد آمده است که فرض فوق را مورد تأیید قرار می دهد:

لَا صِحَّةَ مَعَ نَهْمٍ. (جلوه‌های حکمت، ص ۳۴۱)
إِنَّ صِحَّ (المَرِيضُ) نَيْبِي وَعَادَ وَأَجْتَرَى عَلَى مَقَالِمِ الْعِبَادَةِ! (شرح
غز، ج ۳، ص ۱۵)

أَنَا لِلْمَرِيضِ الَّذِي يَشْتَهِي أَرْجِي مَنِّي لِلصَّحِيحِ الَّذِي لَا يَشْتَهِي.
(جلوه‌های حکمت، ص ۵۳۲)
لَا يَمُتَةُ فِي الدُّنْيَا أَعْظَمُ مِنْ طُولِ الْعُمْرِ وَ صِحَّةِ الْجَسَدِ. (شرح
حدیدی، ج ۲۰، ص ۳۴۱)

پیامبر گرامی اسلام ﷺ نیز منظور از حسنه در آیه شریفه «رَبَّنَا
آتْنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً...» را در دنیا عاقبت و
تندرستی و در آخرت آمرزش و رحمت الهی دانسته‌اند. (بجاء، ج
۸۱، ص ۱۷۴)

امام جوادی در بیان چهار عامل یاری دهنده انسان در عمل می‌فرماید:
أَرْبَعُ خِصَالٍ تُعِينُ الْمَرْءَ عَلَى الْعَمَلِ: الصَّحَّةُ وَالْغِنَى وَالْعِلْمُ وَالْوَفِيُّقُ. (احقاق
الحق، ج ۱۲، ص ۴۳۶)

و امام محمد باقر سلامتی، سلامت دین و صحت بدن را برتر از مال و
ثروت می‌دانند. سَلَامَةُ الدِّينِ وَ صِحَّةُ الْبَدَنِ خَيْرٌ مِنَ الْمَالِ. (وسائل،
ج ۱۱، ص ۴۵۱)

موارد فوق، نمونه‌هایی از کاربرد واژه صحت در احادیث و
روایات اهل بیت علیهم‌السلام بود که در آنها، لفظ صحت بر جنبه
جسمانی سلامت دلالت دارد. بدیهی است با عنایت به نگاه جامع
اسلام به انسان و سلامت او، این بُعد از سلامت، رابطه تنگاتنگ
و تفکیک‌ناپذیر با سلامت روح انسان دارد و شایسته است که
جسم سالم را به عنوان نعمتی از جانب پروردگار متعال، در
خدمت تعالی روح و حفظ و ارتقای ملکات و فضائل آن قرار
دهیم. امید که با روزه‌داری و طاعت بیشتر در ماه مبارک رمضان،
علاوه بر صحت جسم، از برکات این ماه مبارک در اعتلای
روحي خویش نیز بهره‌مند گردیم.

فقه‌سلامت

احکام برخی موضوعات پزشکی در ماه مبارک رمضان

محمد مهروی لقیان

دانشکده سلامت و دین، دانشگاه علوم پزشکی قم
mmchtrilighvan@gmail.com

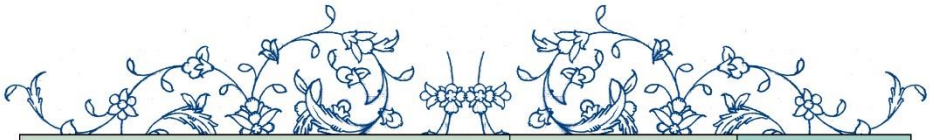
بار دگر خداوند حکیم منتی بزرگ بر عالمیان نهاد و همگان را به میهمانی خود دعوت نمود. رمضان ماه تمرین عشق و ورزی به خالق، ماه تمرین گذشتن از خویش و رسیدن به محبوب و تمرین اراده است. ماه رمضان ماه صیافت الهی است که خداوند مَنان با مغفوش کردن فرش سبز شبهای قدر درهای رحمتش را باز نموده تا زیباترین لحظات حیات انسانی تجلی پیدا نماید. خوشا به سعادت کسانی که سلامت جسمی دارند و می‌توانند لحظات روحانی این ماه مبارک را درک کنند و از فیوضات این ماه بهره ببرند و اما هستند کسانی که به علت بیماری قادر به انجام این فریضه نیستند و بدانیم که درهای رحمت الهی برای بندگان هم باز است و اینان نیز می‌توانند روزه ترک معاصی و عادات ناپسند گرفته و از دریای رحمت الهی گنج‌ها برداشت کنند. ذیلا برخی از فتاوی‌ای مراجع عظام تقلید در خصوص بیماران و برخی موضوعات پزشکی مطرح می‌شود.

اقدام درمانی در ماه مبارک رمضان	نام مرجع	حکم شرعی
تزریق سرم و آمپول	آیت‌الله العظمی خامنای رحمته‌الله	احتیاط واجب آن است که روزه‌دار از آمپول‌های مقوی یا مغذی و هر آمپولی که در رنگ تزریق می‌شود و نیز انواع سرم‌ها خودداری کند، لکن آمپول‌های دارویی که در عضله تزریق می‌شود و نیز آمپول‌هایی که برای بی‌حس کردن به کار می‌رود، مانعی ندارد (۱).
	آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی رحمته‌الله	تمام انواع آمپول‌های دارویی یا تقویتی که به صورت عضلانی تزریق شوند، و همچنین تزریق واکسن‌های غیر خوراکی برای افراد روزه‌دار اشکالی ندارد (۲).
	آیت‌الله العظمی سیستانی رحمته‌الله	آمپول و سرم، روزه را باطل نمی‌کند؛ هر چند آمپول تقویتی یا سرم قندی نمکی باشد (۳).
	آیت‌الله العظمی صافی رحمته‌الله	احتیاط مستحب آن است که از استعمال آمپول و سرم خودداری کند و اگر لازم شد و تزریق کرد روزه‌اش باطل نمی‌شود (۵).
	آیت‌الله العظمی وحید خراسانی رحمته‌الله	تزریق آمپولی که به جای دوا به کار می‌رود یا عضو را بی‌حس می‌کند، اشکال ندارد و همچنین آمپول که به جای آب و غذا به کار می‌رود نیز مانعی ندارد ولی احتیاط مستحب آن است که از استعمال آمپولی که به جای آب و غذا به کار می‌رود خودداری کند، ولی در سرم احتیاط واجب این است که از آن اجتناب نماید و در صورتی که ضرورتی برای استعمال آن باشد، باید بنا بر احتیاط واجب روزه را گرفته و بعداً آن را قضا نماید (۶).
آندوسکوپی	آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی رحمته‌الله	در صورتی که چربی یا موادی به آن نزده باشند، روزه را باطل نمی‌کند (۲).
	آیت‌الله العظمی سیستانی رحمته‌الله	موجب باطل شدن روزه نمی‌شود، مگر اینکه همراه با موادی باشد که فرو بردن دستگاه را آسان می‌کند که بدین جهت روزه باطل می‌شود (۳).

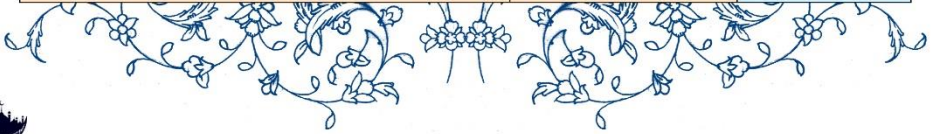

نام مرجع	حکم شرعی	اقدام درمانی در ماه مبارک رمضان
آیت الله العظمی سبحانی رحمته الله علیه	اگر در آندوسکوپ چیزی وارد حلق نشود و لوله نیز آلوده به روغن نگردد اشکال ندارد (۴).	اندوسکوپ
آیت الله العظمی خامنه‌ای رحمته الله علیه	تزریق خون به احتیاط واجب موجب بطلان روزه است (۱).	تزریق خون
آیت الله العظمی مکارم شیرازی رحمته الله علیه	احتیاط اتمام آن روزه، و قضای آن است (۲).	
آیت الله العظمی بهجت رحمته الله علیه	روزه را باطل می‌کند (۷).	
آیت الله العظمی تبریزی رحمته الله علیه	چنانچه شخص مریض است، روزه‌اش صحیح نیست، چه تزریق خون به بدن بکند یا نکند (۸).	
آیت الله العظمی خامنه‌ای رحمته الله علیه	وسله‌ی مذکور اگر صرفاً برای باز کردن راه تنفس استفاده می‌شود، مبطل روزه نیست (۱).	انواع اسپری تنفسی
آیت الله العظمی مکارم شیرازی رحمته الله علیه	اگر به صورت گاز رقیق وارد بدن می‌شود مانعی ندارد و روزه‌اش صحیح است و ما نمونه‌های معمول آن را دیده‌ایم، اشکالی ندارد (۲).	
آیت الله العظمی سیستانی رحمته الله علیه	اگر گازی باشد که وارد ریه می‌شود مبطل نیست و اگر موادی از آن وارد معده می‌شود مبطل روزه است (۳).	
آیت الله العظمی خامنه‌ای رحمته الله علیه	کسی که می‌داند یا احتمال عقلایی می‌دهد که مثلاً اگر روزه بگیرد، به زخم معده دچار می‌شود، روزه بر او واجب نیست (۱).	ناراحتی و زخم معده
آیت الله العظمی وحید خراسانی رحمته الله علیه	روزه بر این شخص در صورتی که از گفته دکتر اطمینان پیدا کند و یا ترس ضرر مهم داشته باشد که منشاء این ترس عقلانی باشد، واجب نیست و گناهی بر او نیست و نزد خداوند متعال معذور است (۶).	
آیت الله العظمی خامنه‌ای رحمته الله علیه	جایز نیست، مگر در حال ضرورت و در این صورت باید روزه را قضا کند (۱).	شست و شوی معده از طریق سوند
آیت الله العظمی مکارم شیرازی رحمته الله علیه	این کار جایز نیست، مگر در حال ضرورت و در این صورت باید روزه را قضا کند (۲).	
آیت الله العظمی مکارم شیرازی رحمته الله علیه	در صورتی که چیزی از خون کم شود روزه صحیح است؛ ولی در صورت اضافه کردن چیزی به خون و یا تعویض خون احتیاط واجب آن است قضای آن روز را بجا آورد (۲).	دیالیز

اقدام درمانی در ماه مبارک رمضان	نام مرجع	حکم شرعی
استفاده از شیاف	آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی رحمته‌الله	استعمال شیاف‌ها برای معالجه اشکال ندارد، هر چند بهتر است استفاده نشود (یعنی کراهت دارد)، ولی احتیاط واجب آن است که از استعمال شیاف‌هایی که برای تغذیه است، خودداری شود (۲).
لزوم تبعیت از نظر پزشک	آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی رحمته‌الله	کسی که بر اثر تجربه یا گفته پزشک یقین دارد یا احتمال قابل توجهی می‌دهد روزه برایش ضرر دارد روزه‌اش صحیح نیست و نباید روزه بگیرد؛ بنابراین هر گاه از گفته طیب حاذق متعهد، خوف ضرر پیدا کنید که روزه برایتان ضرر دارد، روزه را افطار می‌کنید (۲).
سنگ کلیه	آیت‌الله العظمی سیستانی رحمته‌الله	اما کسی که مریض است و مثلاً مبتلا به بیماری سنگ کلیه می‌باشد و روزه برای وی ضرر قابل توجه دارد و لازم است جهت درمان یا پیشگیری از شدت مرض، در بین روز زیاد آب بیاشامد، روزه بر وی واجب نیست و آشامیدن آب برایش جایز می‌باشد و واجب نیست در بقیه روز از انجام کاری که روزه را باطل می‌کند، خودداری نماید (۳).
حکم اتما (تنقیه، اماله)	آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی رحمته‌الله	تنقیه (اماله کردن) یا مایعات روزه را باطل می‌کند هر چند برای معالجه بیماری و از روی ناچاری باشد، ضمناً استعمال بماد شامل این حکم نمی‌شود و روزه را باطل نمی‌کند (۲).
	آیت‌الله العظمی فاضل رحمته‌الله	بلی؛ اماله محسوب می‌شود و روزه را باطل می‌کند. اما اگر کسی بدلیل ندانستن مسأله یا عدم التفات نسبت به مسأله این کار را در حال روزه انجام دهد، روزه‌اش باطل است. قضا دارد، ولی کفاره لازم نیست (۹).
	حضرت امام خمینی رحمته‌الله	تنقیه یا اماله کردن یا مایعات روزه را باطل می‌کند؛ هر چند برای معالجه بیماری و از روی ناچاری باشد (۴).
شرایط و تصمیم نگرفتن روزه بیمار	آیت‌الله العظمی سیستانی رحمته‌الله	روزه بیمار در صورتی که ضرر داشته باشد (چه موجب شود بیماری زیاد شود، یا مدت درمان را طولانی کند، یا درد را تشدید نماید) صحیح نیست، البته در همه آنها باید ضرر به مقداری باشد که معمولاً قابل تحمل نیست، و فرقی نیست بین اینکه یقین به ضرر داشته باشد یا گمان به آن، بلکه حتی اگر احتمال ضرر بدهد (البته این احتمال باید به نحوی باشد که موجب ترس شود و این ترس ضرر بر اساس موجبات عقلایی باشد (مانند تشخیص پزشک یا تجربه یا غیر آن)، و بیمار باید بعد از بهبودی، آن روز را قضا کند و کفاره بر او واجب نیست، اما اگر بیماری تا ماه رمضان سال بعد ادامه داشت، قضا از او ساقط می‌گردد و باید برای هر یک روز ۷۵۰ گرم نان یا ماکارونی یا گندم و امثال آن را به یک فقیر فدیة بدهد. و همچنین صحیح نیست روزه از انسان سالمی که ترس بروز بیماری را داشته باشد، چه رسد به این که یقین به بروز بیماری داشته باشد. و اما بیماری که روزه برای او ضرر ندارد، باید روزه بگیرد، و روزه‌اش صحیح است (۳).

روش
ماهنامه علمی - اطلاع رسانی
سال اول، شماره نهم

حکم شرعی	نام مرجع	اقدام درمانی در ماه مبارک رمضان
شایان ذکر است دخترانی که تازه به سن بلوغ رسیده‌اند و نیز افراد دیگر، چنانچه روزه گرفتن در ماه مبارک رمضان برای آنان ضرر قابل توجه دارد و موجب مریض شدن آنان می‌شود یا می‌ترسند مریض شوند، احکام مریض در مورد آنان جاری می‌شود (۳).	آیت‌الله العظمی سیستانی رحمته الله علیه	روزه نگرفتن دختران تازه بالغ شده باعث ضعف
اگر ضعف به قدری است که برای روزه دار عرفا قابل تحمل نباشد، خوردن روزه اشکال ندارد (۶).	آیت‌الله العظمی وحید خراسانی رحمته الله علیه	
بر پسر و دختر تازه بالغ که قدرت بر روزه گرفتن ندارد، روزه واجب نیست و کفاره هم ندارد؛ ولی قضا دارد (۷).	آیت‌الله العظمی بهجت رحمته الله علیه	
در صورتی که روزه موجب حرج یا بیماری گردد، گرفتن آن جایز نیست و قضا دارد (۵).	آیت‌الله العظمی صافی رحمته الله علیه	
اگر روزه گرفتن برای دختر تازه بالغ موجب ضعف غیرقابل تحمل و مشقت و حرج باشد، روزه نگردد و بعداً در صورت قدرت، قضا کند (۹).	آیت‌الله العظمی فاضل رحمته الله علیه	

منابع:

- ۱- پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری:
<http://farsi.khamenei.ir>
- ۲- پایگاه اطلاع‌رسانی آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی:
www.makarem.ir
- ۳- پایگاه اطلاع‌رسانی آیت‌الله العظمی سیستانی:
www.sistani.org
- ۴- سایت:
hadana.ir
- ۵- پایگاه اطلاع‌رسانی آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی:
www.saafi.com
- ۶- پایگاه اطلاع‌رسانی آیت‌الله العظمی وحید خراسانی:
<http://wahidkhorasani.com>
- ۷- پایگاه اطلاع‌رسانی آیت‌الله العظمی بهجت:
[https://bahjat.ir](http://bahjat.ir)
- ۸- پایگاه اطلاع‌رسانی آیت‌الله العظمی تبریزی:
fa.tabrizi.org
- ۹- پایگاه اطلاع‌رسانی آیت‌الله العظمی فاضل لنکرانی
[/ http://lankarani.com](http://http://lankarani.com)

اخلاق سلامت

امانت، آه امانت!

محسن رضایی آذربایلی

گروه فلسفه و اخلاق سلامت، دانشکده سلامت و دین،

دانشگاه علوم پزشکی قم

mrezaie@muqac.ir

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا (سوره نساء/ آیه ۵۸)

آن رفتار کنیم. حتی بسیاری کسانی که به اصول «سودرسانی» و «ضررترسانی» متمسک می‌جویند هم، از آنجایی که مرگ را پایان همه چیز می‌ندارند، حفظ جان از گزند آسیب‌ها و عوامل مخرب را نتیجه می‌گیرند. اما در نگاه توحیدی، جان انسان‌ها، ازین رفتنی نیست. انسان، جاودانه است. به نظر می‌رسد خدای مهربان دانای حکیم، هر امر و فرمانی که به انسان نموده (واجب و مستحب)، و هر نهی و بازدارندگی که بیان فرموده است (حرام و مکروه)، از روی «رحمت»، «حکمت»، «علم» برای حفظ سلامت جان انسان است. امر به معروف و نهی از منکر، تلاش برای نجات جان بیمار در معرض مرگ، احیای قلبی روی، درمان بیماری‌های مرگبار، درمان بیماری‌ها برای پیشگیری از وخیم شدن حال بیمار، و ... مصادیقی از این امانت‌داری است.

جسم انسانی که به مراکز خدمات سلامت مراجعه می‌کند، امانت است و وظیفه اخلاقی ما دقت و مراقبت از این امانت است. مراجعه کننده‌ای که به خانه بهداشت یا مرکز خدمات سلامت آمده است، کودکی که در این مراکز در حال مراقبت سلامت است، مددجویی که در آمبولانس فوریت‌های پزشکی ۱۱۵ است، بیماری که در بخش فوریت یا داخلی یا مراقبت‌های ویژه یا زایمان بیمارستان است، ... امانت در نزد ماست. در این موارد باید به شدت مراقب باشیم که سلامت این امانت‌ها تأمین شود و

یکی از موضوعات و قواعد اخلاق پزشکی و نیز یکی از سرفصل‌های اصلی درس اخلاق پزشکی و اخلاق حرفه‌ای دانشجویان علوم پزشکی، بحث «صداقت» یا «حقیقت‌گویی» است. پیشنهاد می‌شود این بحث را با این آیه کریمه که مرتبط با موضوع است، شروع کنیم و با آن برکت دهیم. این آیه کریمه می‌فرماید که خداوند به شما فرمان می‌دهد امانات را به صاحبانشان برگردانید. «امانت‌دار بودن» یکی از مواردی است که در اصول و قواعد اخلاقی، بر آن تأکید شده اما از آن طرف، استثناهایی هم برای آن بیان شده است. اما جالب این است که در اسلام، امانت‌دار بودن تقریباً مطلق است. به بیان دیگر، استثنای این قاعده در آموزه‌های اسلامی، بسیار کم و در حد هیچ است! به لطف خداوند در شماره‌های بعدی به بحث احادیث آن هم خواهیم پرداخت و این اطلاق، روشن‌تر خواهد شد.

ما در سامانه‌ی سلامت، امانت‌دار جان و مال و ناموس و عرض و آبروی مردم هستیم و باید حواسمان باشد که خدای ناکرده، خواسته یا ناخواسته، مرتکب خیانت در امانت نشویم.

جان انسان‌ها، امانتی است که از جانب خداوند متعال در اختیار انسان نهاده شده است. ما انسان‌ها مالک جان خود نیستیم و چون امانت‌دار این جان هستیم، حق نداریم که هرگونه میل داریم با

خودش را حفظ کند، همه‌ی ما اینجا باید امانتدار باشیم.

این سطح امانت‌داری مربوط به عموم جامعه و رعایت آن، نمادی از اخلاق حسنه عمومی جامعه است. در مورد ما ارائه کنندگان خدمات سلامت، یک سطح بالاتر و یک مورد خاص هم هست و آن «رازداری» است. اطلاعات بیمار که در اختیار ما قرار گرفته است، اسرار بیمار که ما با شرح حال و معاینه و انجام آزمایشات به دست می‌آوریم؛ امانت است. ما باید به شدت مراقب این دسته از امانت باشیم. کسی که عمداً اسرار بیمار را افشای راز بیمار کند که وای به حال او، حتی نباید بی احتیاطی هم موجب افشای راز بیمار شود. البته ممکن است کسی بگوید این رازداری و امانت حساب نمودن راز، در مورد عموم جامعه مصداق دارد. این درست است؛ اما در مورد ما ارائه کنندگان سلامت، اولویت و اهمیت بالاتری دارد.

در ادامه آیه کریمه، خداوند متعال به ما امر می‌کند که به عدل حکم کنیم. هنگام تصمیم‌گیری در مورد خدمات سلامت و اولویت‌بندی خدمات سلامت، باید به اصل عدالت رفتار کنیم. خداوند موعظه‌های خوبی می‌کند، خداوند شنوا و بیناست. پس می‌توانیم بگوییم عاقل آن است که به پند و اندرز خداوند متعال، عمل کند.

از هر آسیبی به این امانت‌ها پیشگیری شود. برای افراد جامعه هم پیشگیری از بیماری‌ها با رعایت بهداشت، مصداقی از امانت‌داری است. در فقه ما، هر اقدامی که «ضرر معتابه (ضرر قابل اعتنا و توجه) داشته باشد، مجاز نیست. از این رو هر اقدامی که به سلامت جسمی آسیب می‌رساند، حلال نخواهد بود. یکی از استدلال‌های قرآن کریم در ممنوعیت مصرف مشروبات الکلی، «ضرررسانی» بیش از «سودرسانی» است. «... وَإِنَّهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا» است. به نظر حقیر، بر اساس همین استدلال و با توجه به تأکید جدی دانش پزشکی؛ امروزه دخانیات (سیگار و قلیان و ...)، پر خوری، مصرف نوشابه، مصرف غذاهای فوری در حالت دسترسی به غذاهای سالم و ... حلال نیست!!

اموال و وسایل مراجعه کنندگان هم امانت است. اگر وسیله‌ای یا پول یا شیء قیمتی یا هر چیزی از اموالی که برای گیرنده خدمات سلامت ارزشمند است نزد ما قرار گرفت، امانت است. به دقت فراوان باید مراقب آن باشیم. اگر چیزی از جیب بیمار در آمبولانس افتاد یا خود او وسیله‌ای تحویل ما داد، باید امانت‌دار باشیم. وقتی دریافت‌کننده خدمات سلامت در مراکز خدمات ما بی‌هوش است و وسایل او، گوشه‌اش، پول‌هایش، و ... همه اینها در اختیار ما قرار گرفته است و خود او الآن نمی‌تواند اموال

اخلاصا هت

تحلیل اخلاقی موارد

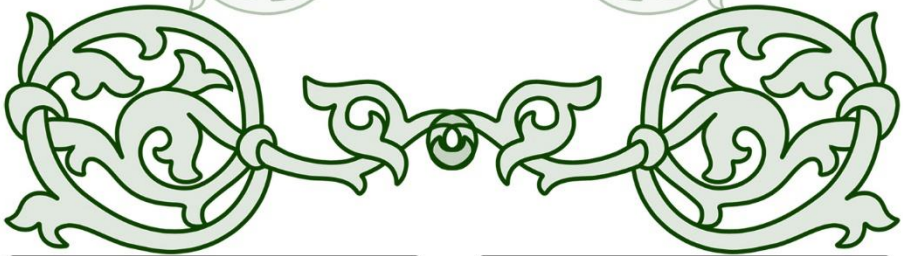
محمد پرورش مسعود
دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی قمحمیداسایش
دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی قم
hasayesh@gmail.com

خانواده آقای ج، ۵۶ ساله با شش سال سابقه ابتلا به بیماری قندخون بالای نوع یک، طی تماسی با فوریت‌های پزشکی پیش بیمارستانی (اورژانس ۱۱۵) اعلام می‌کنند که وی دچار تغییر سطح هوشیاری شده است. آمبولانس برای ایشان اعزام می‌شود و بعد از معاینات اولیه مشخص می‌شود که بیمار به علت تزریق بیش از حد انسولین (۲۰ واحد بیشتر از دوز تجویزی)، دچار افت قندخون در حد خفیف شده است. تکنسین اورژانس برای انتقال بیمار آماده می‌شود و زمانی که می‌خواهد برای وی راه وریدی (IV line) برقرار کند، با حالت تخصصی وی مواجه می‌شود. بیمار اجازه اقدام درمانی را نمی‌دهد و از طرفی خانواده بیمار با نگرانی از شرایط وی، به همکاران اورژانس اصرار می‌کنند که بیمار ما را به بیمارستان برسانید. همراهان بیمار، دست‌های بیمار را گرفته و محکم نگه می‌دارند تا همکار تکنسین اورژانس راه وریدی برقرار کند و گلوکز ۵۰ درصد به وی تزریق کند. به علت بدرگ بودن بیمار و همچنین حالت تهاجمی و حرکات شدید بیمار، رگ وی پاره شده و دچار خونریزی شدید می‌شود. متأسفانه به علت اینکه بیمار سابقه مصرف وارفارین نیز داشته است، خونریزی شدیدتر می‌شود.

رضایت آگاهانه عبارت است از موافقت آزادانه و ابطال‌پذیر فرد واجد صلاحیت (بیمار) مبنی بر مداخله‌ی او در تصمیم‌گیری‌های درمانی (یا تحقیقاتی). به دنبال آگاهی از ماهیت، هدف و پیامدهای آن؛ با اعتقاد بر تأثیر این مداخله در انتخاب مؤثرترین و مفیدترین روش درمانی. رضایت آگاهانه مشتمل بر سه شرط است: در اختیار گذاشتن اطلاعات، درک کردن، داوطلبانه بودن. رضایت و آگاهی دو عنصر مهم در رضایت آگاهانه هستند و رضایت بدون آگاهی مفهوم اخلاقی و حقوقی خود را از دست می‌دهد. (۱)

پیروی از اصول اخلاق پزشکی، به گرفتن «رضایت» از بیمار منجر می‌شود و با حمایت از حق هر فرد برای تصمیم‌گیری در مورد درمان خود، استقلال، اختیار و حق انتخاب او را به رسمیت می‌شناسد. کارکنان درمانی موظف‌اند در زمان اخذ رضایت آگاهانه، صلاحیت بیمار را ارزیابی کنند. صلاحیت (ظرفیت تصمیم‌گیری که در ادبیات حقوقی کشور ما اهلیت نامیده می‌شود)، عبارت است از ظرفیت فرد برای انجام دادن عملی که نیازمند تصمیم‌گیری در زمان مشخص و تحت شرایط معین است.

اظهار رضایت بیمار، می تواند تلویحی (ضمنی) باشد یا اینکه به صورت صریح بیان گردد. رضایت صریح هم ممکن است کتبی یا شفاهی باشد. از منظر اخلاق پزشکی، راضی بودن بیمار است که اهمیت دارد. به عبارت دیگر، لازم و ضروری است که بیمار، نسبت به انجام اقدامات ما کاملاً راضی باشد و این رضایت او از این جهت است که کاملاً می داند با اقدامات ما چه اتفاقاتی برای وی در حال وقوع است. نوع اظهار رضایت، اهمیتی ندارد زیرا مهم آن است که بیمار با آگاهی تمام و مختارانه، موافق اقدامات باشد. گفته اند که سکوت علامت «رضایت» است. این سخن در اینجا به این معنی است که مثلاً مهم ترین و پیچیده ترین اقدامات درمانی (مثلاً عمل جراحی قلب باز)، را می توان با رضایت ضمنی انجام داد! اما از آنجایی که اثبات رضایت بیمار، بر عهده ما کارکنان سلامت (بهداشت و درمان) است، در مواردی که این احتمال وجود دارد که لازم شود تا این رضایت را (مثلاً در محضر قضایی) ثابت کنیم، عقل سلیم حکم می کند که اجازه صریح (عملاً رضایت کتبی) گرفته شود و توصیه شده است که شخص (با حتی اشخاص) ثالثی هنگام گرفتن رضایت نامه به عنوان شاهد حاضر باشد.

بر اساس مبانی اخلاق پزشکی با نگاه اسلامی (۲) و بنا بر نص صریح قانون مجازات اسلامی، (۳) «...در موارد فوری اخذ رضایت ضروری نیست.» به عبارت دیگر، در شرایط اورژانس واقعی، نجات جان بیمار بر اخذ رضایت مقدم است و درمان ضروری بدون رضایت آگاهانه مجاز است. همچنین در مواردی که اجازه گرفتن ممکن نباشد، کارکنان درمانی به علت عدم اخذ رضایت برای بیماران اورژانسی قابل تعقیب نخواهند بود.

درباره این مورد مطرح شده در قسمت بالا، یکی از سؤالات مهم این است که درباره رضایت آگاهانه گرفتن از این بیمار، وظیفه همکاران فوریت‌های پزشکی پیش بیمارستانی (EMS) چیست و در این موارد چه باید کرد؟! پاسخ این پرسش را با استناد به چهار اصل اخلاق پزشکی رایج و معروف (چهار اصل پیشنهادی بیشامپ و چیلدرس)، منتها با نگاه و تفسیر این اصول از منظر آموزه‌های اسلامی؛ تحلیل می کنیم.

با استناد به اصل «استقلال» بیمار و «اختیار» و «قدرت انتخاب» او، چون جان بیمار به خطر است و افت قند خون از موارد فوری است یا به اصطلاح رایج اورژانسی است؛ رضایت گرفتن ضروری نیست. هر چند در این مورد، همین حالت تخصصی بیمار که احتمالاً به دلیل افت قند خون اوست، صلاحیت (اهلیت) تصمیم گیری ایشان را زیر سوال برده است. پس خانواده بیمار در این مورد، صلاحیت تصمیم گیری دارند که نظر آنها هم انجام اقدامات درمانی و انتقال بیمارشان به بیمارستان بوده است.

به استناد اصول «سودرسانی» و «ضروررسانی» آسیب ناشی از افت قند خون بسیار بیشتر از رگ گیری و عوارض شایع آن است. حتی تا جایی که خطرات ناشی از این عارضه‌ی پارگی ورید و خونریزی شدید از میزان خطر افت قند خون تجاوز نکند، انجام این اقدام موجب نفع بیشتری برای بیمار می شود و از این جهت، کاری موخه و پسندیده است. رگ گیری، خطر پارگی رگ و خونریزی (در این بیمار به دلیل مصرف داروی ضد انعقادی) را دارد که در شرایط این بیمار، احتمال و خطر اندکی از مرگ و با آسیب پایدار و معلولیت را برای بیمار به همراه دارد. اما در همین شرایط همین بیمار، افت قند خون امکان خطر بسیار بیشتری از وقوع مرگ و آسیب پایدار مغزی و معلولیت برای بیمار به دنبال دارد. از این رو با به جان خریدن این خطر، اقدام درمانی باید انجام شود.

با توجه به اصل «عدالت» هم باید گفت، ظاهراً ترحمی بین رسیدگی به این بیمار و بازماندن از رسیدگی به بیماران دیگر وجود ندارد. از سوی دیگر اگر اصل عدالت را با تعریف آموزه‌های اسلام ببینیم، «قرار دادن هر چیزی در جای خود» به میان می آید. به این ترتیب، عدل، حکم می کند که با وجود خطر عوارض گفته شده، برای این بیمار رگ گیری و تزریق محلول قندی با غلظت بالا انجام شود.

پی نوشت:

۱. لاریجانی، محمد باقر. پزشک و ملاحظات اخلاقی. تهران، انتشارات برای فردا، ۱۳۸۳
۲. سوره مبارکه اسراء، آیه کریمه ۳۳
۳. بندج از ماده ۱۵۸ ق.م.ا. مصوب سال ۱۳۹۲

فلسفه سلامت

پارادایم‌های پزشکی

صادق یوسفی
مرکز تحقیقات سلامت منوی، دانشگاه علوم پزشکی قم
ysoosefee@muq.ac.ir; ysoosefee@gmail.com

مکتب انتقادی بالینی

در این پارادایم، پزشکی بالینی از زیست‌شناسی به معنای عام آن جدا شده و تفکر بالینی معادل به کارگیری یافته‌های آزمایشگاهی در بستری بیمار در نظر گرفته می‌شود. مکتب انتقادی بالینی از اندازه‌گیری دقیق ریاضی به آمار و احتمال روی می‌آورد. به بیان دیگر، هرچه داده‌های آماری به نفع یک گزاره بیشتر باشد، احتمال صدق این گزاره را بالا می‌برد. در بررسی‌های بالینی و بر اساس این پارادایم، به جای امر اثبات شده از امر معنی‌دار (معمولاً با اطمینان ۹۵ درصد) استفاده می‌شود. پیروان مکتب بالینی بر این باورند که یک رابطه آماری یا ارتباط بین دو عامل، الزاماً رابطه علی و معلولی ضروری بین آن دو عامل را نشان نمی‌دهد. بنابراین، از نگاه مکتب انتقادی بالینی، در سطح معرفت شناختی، رابطه ضروری (حتی اگر موجود باشد) را نمی‌توان دریافت؛ چراکه همواره در مطالعات آماری امکان خطای اندازه‌گیری وجود دارد. در این پارادایم از احتمالی بودن تاثیر مداخله و از این که نمی‌شود برای همیشه از تاثیر گذاری آن مطمئن بود سخن می‌رود.

پارادایم پست مدرن

اساس این پارادایم، مخالفت با فروکاهش و تقلیل یک کل به چند جزء است. در پزشکی پست مدرن توجه از ساختار فیزیولوژیک که بخشی از وجود انسان است، به کل وجود او معطوف می‌شود. به بیان دیگر، در این پارادایم الگوی زیستی -روانی- اجتماعی - معنوی حاکم است و به جای بیماری با بیمار طرف هستیم. نتیجه این می‌شود که نمی‌توان مرزهای مشخصی میان سلامتی و بیماری، اختلال‌های عینی و ذهنی و... قائل شد. یعنی با فرض وجود بیماری واحد، نمی‌توان درمان واحدی را برای همه افراد مبتلا به آن تجویز نمود. بدیهی است در این پارادایم سبک زندگی و فرهنگ بیمار معنا پیدا می‌کند. از طرفی در این پارادایم پزشک در مواجهه با بیمار، صرفاً یک مواجهه علمی انجام نمی‌دهد، چراکه با خود بیمار سروکار دارد نه با بدنش. از این رو در این پارادایم، هنر پزشک هم نقش بارزی ایفا می‌کند.

برگرفته از مقاله: مفهوم علیت در پارادایم‌های پزشکی، امیند، مسعود و نوری، میلاذ. مجله ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی، مرداد ۱۳۹۲، دوره ۶، شماره ۳، از صفحه ۴۲ تا ۵۳

همان طور که در شماره‌های پیشین ذکر شد، الگوواره یا پارادایم، سرمشق و چهارچوب فکری است که نظریه‌ها را برای یک گروه یا یک جامعه علمی شکل می‌دهد. بر این اساس، هر پارادایم معمولاً موجب وحدت جامعه علمی خاص شده و اعضای آن جامعه در بستر آن به بررسی مسائل علمی می‌پردازند. اگر پزشکی را یک دامنه علم بینگاریم، می‌تواند مشمول نظریه پارادایم‌های علمی و به طور مشخص پزشکی شود. با این پیش فرض، در ادامه به برخی از این پارادایم‌ها در عرصه پزشکی اشاره می‌شود.

پارادایم بقراطی

گفته می‌شود اولین نظام علمی پزشکی توسط مرحوم بقرات بنیان نهاده شد. وی معتقد بود بیماری به دنبال عدم توازن در اخلاط چهارگانه (خون، بلغم، صفرا و سودا) بروز می‌کند. در این پارادایم، مفاهیم پیشینی (غیر تجربی، غیرقابل مشاهده، آزمون ناپذیر، ابطال ناپذیر) حاکم هستند، بنابراین، ویژگی اصلی این پارادایم، اعتقاد به کشف مکانیسم بیماری با تعقل و نیز اعتقاد به اخلاط چهارگانه است. مرحوم ابن سینا نیز بیماری را به ترکیبی غیرطبیعی نسبت می‌داد و پی‌بردن از کیفیت یک حالت به علل آن را وظیفه طبیب می‌دانست. این پارادایم تا قرن هفدهم و هجدهم مورد قبول بسیاری از پزشکان بوده است.

پارادایم زیست پزشکی

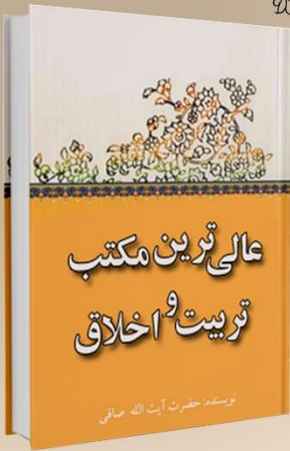
در این پارادایم که به دنبال توسعه علم کالبدشکافی و مبانی فیزیولوژی، مانند کشف جریان خون، ظهور کرده پزشکان علت خارج شدن از گستره سلامت را ناشی از تغییر در ساختار و کارکرد بدن می‌دانستند. در پارادایم زیست پزشکی، توجه پزشکان معمولاً به دامنه به‌هنگار یا مقادیر طبیعی نتایج آزمایشات مورد نظر است. دانش پزشکی در این پارادایم نوعی زیست‌شناسی (به معنای عام) کاربردی در نظر گرفته می‌شود. به عبارت دیگر، فرایندهای زیستی بر اساس آناتومی و فیزیولوژی تبیین می‌شوند. از این رو، این مدل از تفکر را مدل مکانیکی در حوزه پزشکی نیز نام نهاده‌اند. در پارادایم زیست پزشکی، علیت شامل روابطی ضروری و عینی است که با تجربه‌های آزمایشگاهی می‌توان مکانیسم‌های آن را دریافت. به طور خلاصه، اصالت تجربه و تعمیم یافته‌های آزمایشگاهی به بیماران مشابه از ویژگی‌های مهم این پارادایم است.

در پارادایم پست مدرن، الگوی زیستی -روانی -

اجتماعی - معنوی حاکم است و به جای بیماری با بیمار طرف هستیم.

بیمار طرف هستیم.

مقدمه کتاب

ماه مبارک رمضان،
مکتب عالی تربیت و اخلاق

نویسنده: آیت الله لطف الله صافی گلپایگانی رحمته الله علیه

محتوای کتاب:

مقدمه؛ فضیلت و شرافت ماه مبارک رمضان؛

فصل اول: فضیلت ماه مبارک رمضان در خطبه رسول صلی الله علیه و آله؛

فصل دوم: روزه، ندای الهی؛

فصل سوم: رمضان، ماه نزول قرآن؛

فصل چهارم: قرآن، کتاب زندگی؛

فصل پنجم: سلام بر ماه خدا؛

فصل ششم: هلال ماه رمضان؛

فصل هفتم: پایگاه پرهیزکاری؛

فصل هشتم: روزه، عبادتی آسان؛

فصل نهم: روزه و پرورش وجدان؛

فصل دهم: برنامه‌های عبادی، نجات‌بخش انسان؛

فصل یازدهم: روزه و آموزش آزادی؛

فصل دوازدهم: روزه و سیر زمان؛

فصل سیزدهم: نقش روزه در روح انسان؛

فصل چهاردهم: روزه، مدرسه عالی اجتماعی؛

فصل پانزدهم: رمضان از دیدگاه «اسلام» و «ما»؛

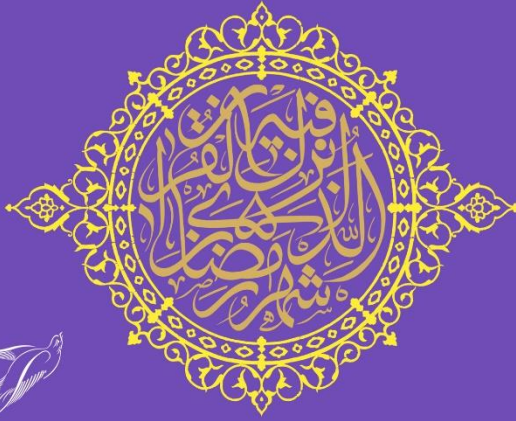
فصل شانزدهم: عید سعید فطر

کتاب «ماه مبارک رمضان، مکتب عالی تربیت و اخلاق» که به قلم

آیت الله العظمی صافی گلپایگانی رحمته الله علیه به رشته تحریر درآمده است، حاوی نکات جالب و جذاب تفسیری، حدیثی، تربیتی و اخلاقی درباره آثار این ماه مبارک بوده و راهنمای خوبی برای همه خوانندگان و افرادی است که خواهان منبعی مفید درباره اخلاق اسلامی و ارتقای سطح معرفت و آگاهی خود در این زمینه هستند. کتاب در ۲۸۸ صفحه توسط انتشارات حضرت معصومه علیها السلام در قم منتشر شده است.

این هم شعری از آیت الله صافی گلپایگانی رحمته الله علیه درباره ماه مبارک رمضان که در انتهای کتاب آمده است:

در آمد بار دیگر ماه یزدان	به فرّ و شوکت و فیض فراوان
صبح مکرمت گردید طالع	منوّ شد جهان از طلعت آن
بهار توبه و آمرزش آمد	مه ایمان و عید حق پرستان
نسیم مغفرت هر سو وزان است	سحاب مرحمت باشد خروشان
مه روزه است و هنگام عبادت	خوشا حال نکوی روزه داران
در آدر مکتب «صوموا تصحوا»	که در آن می شود امراض درمان
هلا بر خود بنازید و ببالید	که ایزد را در این ماهید مهمان
الا ای معصیت کار گرفتار!	که از کردار خود هستی پشیمان
چرا بیگانه‌ای از درگه دوست؟	چرا حال تو زار است و پریشان؟
بنه تاریکی جهل و ضلالت	بیا در پرتو انوار قرآن
میو زین پس ره شرّ و شقاوت	بیا اندر طریق خیر و احسان
مشو نومید از عفو خداوند	و گر هستی غریق بحر عصیان

آنکه از فرط گنه ناله کند زار کجاست؟
 آنکه زاغیابر برد شکوه بر یار کجاست
 باز ماه رمضان آمد و بر بام فلک
 می زند بانگ منادی که گنه کار کجاست
 سفره رنگین و خدا چشم به راه من و توست
 تا که معلوم شود طالب دیدار کجاست
 بار عام است خدا را به ضیافت بشتاب
 تا نگوئی که در رحمت دادار کجاست
 مرغ شب نیمه شب دیده به ره می گوید
 سوز دل ساز بود دیده بیدار کجاست
 ماه رحمت بود ای ابر خطاپوش بیار
 تا نگویند که آن وعده اینار کجاست
 حق به کان کرمش طرفه متاعی دارد
 در و دیوار زند داد خریدار کجاست
 آن خدائی که رحیم است و کریم است و غفور
 گوید ای سوته دلان عاشق دلدار کجاست
 من زولیده به آوای جلی می گویم
 آنکه با توبه ستاند سپر نار کجاست

زولیده نیشابوری

چهارمین دوره

مدارس تابستانی

سلامت و دین

ویژه دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور

مهلت ثبت نام: ۲۰ خرداد

زمان: ۳۰ تیر الی ۲ مرداد

مدرسه تابستانی
سلامت معنوی

مدرسه تابستانی
سلامت در احادیث

مدرسه تابستانی
فقه سلامت

جهت کسب اطلاعات بیشتر

به سایت <http://hr.muq.ac.ir> مراجعه نمایید.